

Anje Müller Gjesdal

Fra “fransk feminisme” til norsk
kjønnsforskning. En eksplorativ studie av
tekst og terminologi i Pax forlags franske
sakprosautgivelser (1990-2000)

From “French feminism” to Norwegian
Gender Studies. An Explorative Study of Text
and Terminology in Translated Subject
Oriented Prose Published by Pax forlag (1990-
2000)

Tidsskriftet Sakprosa

Bind 12, Nummer 2

© 2020

10.5617/sakprosa.5616

Sammendrag

På 1990-tallet var Norge preget av en sterk vekst i studentkullene, og en styrking av humanioras stilling. Dette førte til et godt marked for oversatte sakprosautgivelser, og en gyllen alder for Pax Forlag. Artikkelen undersøker i hvilken grad denne perioden satte spor etter seg i norsk fagspråk innen de humanistiske fagene, eksemplifisert med kjønnsforskning. Artikkelen presenterer en eksplorativ og kvalitativ studie av termen 'kjønn', ved å sammenlikne et utvalg sakprosaoversettelser fra fransk utgitt på Pax Forlag med terminologi for kjønnsforskning, som er utviklet av relevante fagmiljøer i samarbeid med Språkrådet. I tillegg undersøker artikkelen Delphys (1996) tese om at "fransk feminisme" er en nordamerikansk oppfinnelse som gir en unyansert fremstilling av feministisk teori og praksis i Frankrike. Materialet er hentet fra Nasjonalbibliotekets digitale samlinger. Den eksplorative studien viser at det i noen grad er samsvar mellom Pax-utgivelsene og dagens kjønnsforskningsterminologi, og at Pax-utgivelsene skiller seg ut når det gjelder fokus på seksualitet. Selv om det analyserte materialet er begrenset, tyder studien på at de franske sakprosaoversettelsene har hatt begrenset påvirkning på dagens terminologi.

Abstract

The publishing house Pax Forlag was an important participant in the massive growth of the humanities in Norway in the 1990s through the translations of leading French thinkers such as Jacques Derrida, Julia Kristeva and Pierre Bourdieu. This article examines the influence of translations from French on the development of the terminology of gender studies in Norway, which is the result of a collaboration between the Language Council of Norway and researchers in gender studies. The article compares the term 'gender' ('kjønn') in the translations with the definition given by the Language Council's terminology project. In addition, the article examines Delphy's (1996) thesis

that “French feminism” is an Anglo-American invention that gives an inaccurate representation of feminist theory and practice in France. The results indicate that the French translations have had limited influence on Norwegian terminology related to gender studies, and that although “French feminism” has been presented and debated in Norway, it does not seem to have had a lasting impact. This may suggest that the influence of French philosophy may be more limited than previously thought, and that Anglo-American theory has been a more important factor for term formation in Norwegian.

Nøkkelord: Pax Forlag; terminologi; oversettelse; sakprosa; kjønnsforskning

Keywords: Pax forlag; terminology; translation; factual prose; gender studies

Om forfatteren:

Anje Müller Gjesdal er førsteamanuensis i fransk språk ved Høgskolen i Østfold, hvor hun underviser i grammatikk og oversettelse.

Fra “fransk feminisme” til norsk kjønnsforskning.

En eksplorativ studie av tekst og terminologi i Pax forlags franske sakprosautgivelser (1990-2000)¹

1. Introduksjon

På 1990-tallet opplever Norge en sterk vekst i studentkullene, og et humaniora fullt av selvtillit. Dette tiåret ble også en gyllen tidsalder for oversatt sakprosa hos Pax forlag, med godt salg og en rekke banebrytende utgivelser. Frankrike var i denne sammenhengen et innflytelsesrikt land, og forlaget utga verker av flere sentrale tenkere innen fransk humaniora og samfunnsvitenskap, som Julia Kristeva og Pierre Bourdieu.

Oversatt sakprosa er en viktig kanal for utveksling med internasjonal forskning og intellektuelle strømninger. I møte med slike tekster får de norske fagsamfunnene anledning til å reflektere over eget ståsted, og til å drive forskningen og fagfeltet fremover, noe som er avgjørende siden de norske fagmiljøene ofte er relativt små. Oversatt sakprosa kan også bidra direkte til utviklingen av disiplinens fagspråk og terminologi. I et slikt perspektiv blir utvelgelsen av tekster som oversettes, så vel som selve oversettelsen, avgjørende for de norske fagmiljøene.

Tretti år etter 90-tallets inngang, kan en spørre seg om i hvilken grad denne gullalderen har satt varige spor etter seg i norsk humaniora, og om generasjonen forskere som ble dannet i disse årene tatt med seg noe fra disse Pax-utgivelsene. Dette spørsmålet er komplekst å utforske, men en mulig inngang er studiet av fagbegreper, *terminologi*, som tar sikte på

¹ Jeg vil takke Ole Kristian Våge, redaksjonen i tidsskriftet *Sakprosa* og tre anonyme fagfeller for nyttige innspill i arbeidet med denne artikkelen. Takk også til Lars G. Johnsen fra Nasjonalbiblioteket og Jenny Jordan fra Pax forlag for hjelp med å hente inn datamateriale.

å undersøke dannelsen av termer innenfor bestemte fagfelt, samt å gi definisjoner til dem. Oversettelse av termer er en interessant kilde til utviklingen av fagspråk, og avgjørende for å sikre norsk som vitenskapsspråk, men kan også være utfordrende, da termene i tillegg til sitt rent språklige innhold er bærere av kulturelle meningstrekk, som er uløselig knyttet til den kulturelle og historiske konteksten hvor de har sitt opphav (Cassin, 2016). Studiet av oversatt sakprosa kan derfor si oss noe om hvordan termer hentes fra et annet språkområde, og settes inn i en norsk kontekst, og dette er målet med analysen jeg legger frem i denne artikkelen.

For å undersøke dette, skal jeg i denne artikkelen ta utgangspunkt i Pax' oversettelser av fransk sakprosa på utgitt på 90-tallet, for å se om disse kan ha gitt nedslag i dagens humanistiske fagspråk. Humaniora spilte nemlig en nøkkelrolle i Pax' konsolidering som akademisk utgiver på 90-tallet, og Pax' sakprosaoversettelser var populære blant studenter og ansatte ved HF-fagene i denne perioden. Blant de ulike humanistiske disiplinene som kan tenkes å ha blitt inspirert av Pax' utgivelser, har jeg valgt å se nærmere på kjønnsforskning. Kjønnsforskning er et interessant felt for å undersøke innflytelsen til oversatt sakprosa på 90-tallet, av flere grunner. For det første er det et forskningsfelt som i høyeste grad er internasjonalt orientert, og det er grunn til å tro at oversettelser kan ha spilt en rolle i utviklingen av fagfeltet. For det andre er kjønnsforskning også et av relativt få fagfelt innen humaniora hvor det gjøres en systematisk innsats for å utvikle en norsk terminologi, i samarbeid med Språkrådet (Språkrådet, 2015). For det tredje er det blitt hevdet at institusjonaliseringen av kjønnsforskningen var nært forbundet med institusjonaliseringen av poststrukturalismen på 90-tallet (Jegerstedt, 2010, s. 406), en teoretisk retning som i stor grad var preget av franskspråklige tenkere, og som spilte en viktig rolle i Pax' portefølje. I denne artikkelen skal jeg derfor legge fram en eksplorativ studie hvor jeg sammenholder kjønnsforskningens terminologi, eksemplifisert ved den sentrale termen 'kjønn', med Pax' oversettelser av franske tekster som tematiserer kjønn.

Formidlingen og resepsjonen av en annens kulturs faglitteratur er imidlertid aldri helt nøytral. Formidlingen av såkalt “fransk feminisme” internasjonalt har skapt skarp debatt i Frankrike, og det har blitt påpekt at den internasjonale resepsjonen i for sterk grad har lagt vekt på poststrukturalistiske og psykoanalytisk inspirerte tenkere som Hélène Cixous, Luce Irigaray og Julia Kristeva, på bekostning av mer materialistisk og aktivistisk orienterte tenkere (Delphy, 1996). I hvilken grad gjenfinner en denne tendensen i formidlingen av oversatt sakprosa i Norge på 90-tallet? På dette grunnlaget, vil jeg i denne eksplorative studien utforske følgende forskningsspørsmål:

1. I hvilken grad er det sammenfall mellom dagens kjønnsforskningsterminologi og arkivet Pax’ franske 90-tallsoversettelser utgjør, når det gjelder den sentrale termen ‘kjønn’?
2. Det har vært hevdet at formidlingen av såkalt fransk feminisme internasjonalt, og spesielt i USA, feilaktig har fremstilt fransk feminisme som hovedsakelig orientert mot poststrukturalistisk og psykoanalytisk inspirert teori. I hvilken grad gjenspeiler Pax’ sakprosaoversettelser en slik fremstilling, og i hvilken grad gjenspeiles dette i norsk kjønnsforskningsterminologi, når det gjelder termen ‘kjønn’?

2. Bakgrunn og teori

I det følgende vil jeg kort gjøre rede for forholdet mellom Pax forlag og det intellektuelle klimaet i Norge på 1990-tallet. Jeg vil deretter beskrive forholdet mellom oversatt sakprosa og terminologi, som er artikkelens overordnede tema. Del 2 avsluttes med en redegjørelse for det som utforskes i den eksplorative studien, nemlig forholdet mellom Pax-utgivelsene og norsk kjønnsforskningsterminologi.

2.1 Oversatt sakprosa og humanioras fagspråk

Fra slutten av 90-tallet opplevde norsk academia en økende innflytelse fra engelsk. Forskerne ble i økende grad oppmuntret til å publisere på engelsk, som en del av tellekantsystemet, eller Norsk publiseringsindikator, som ble innført med rapporten *Vekt på forskning* i 2004. I dette systemet premieres publisering i et avgrenset antall kanaler, og kanalene er i stor grad internasjonale og engelskspråklige. I tillegg ble også pensumlitteraturen i økende grad gitt på engelsk i mange fag. Språkpolitisk er dette bekymringsfullt, fordi det kan hemme utviklingen av et funksjonelt vokabular på norsk, men det er også problematisk fra et vitenskapelig ståsted, fordi impulser fra andre språkområder enn det engelske blir usynliggjort. Oversatt sakprosa og flerspråklighet spiller derfor en viktig rolle i å utfordre vår tenkning i en tid som både preges av engelskens stadig sterkere dominans på den ene siden, og en tendens til overvurdering av nasjonale særtrekk og fortrinn, på den andre (Cassin 2016, s. 251). For de humanistiske fagene gir fremmedspråkene viktige innspill i en tid der feltet både er under sterk påvirkning fra engelsk, samtidig som eksplosive debatter i norsk offentlighet om kjønnsrelaterte temaer gir behov for både faglige impulser og et klart og tydelig fagspråk. Det er derfor relevant å undersøke hvilken virkningshistorie Pax' oversatte sakprosaetekster kan ha hatt, når vi vet at norsk humaniora og samfunnsvitenskap i stor grad i dag, og antakelig i større grad enn på 90-tallet, vender seg mot anglo-amerikansk forskning.

2.2 Pax forlag og 90-tallets intellektuelle klima

En sterk økning i arbeidsledigheten på sent 80- og tidlig 90-tall førte til en eksplosjon i studenttallene i Norge, og på bare noen få år ble antallet studenter nesten doblet (Helsvig, 2014, s. 301). Mange av disse søkte seg til frie studier og “[...] det man kan kalle utpregete kultur- og dannelsesfag med liten direkte forbindelse til arbeidslivet.” (Helsvig, 2014, s. 301–302),

noe som i sin tur styrket humanioras stilling i norsk offentlighet. Humanioras blomstring fikk også konsekvenser for Pax' strategi, og ga forlaget mulighet til å bygge seg opp som en sentral formidler av oversatt sakprosa til de nye, store studentkullene og andre interesserte. Helsvig (2014, s. 305) beskriver denne unike situasjonen for forlaget på følgende måte:

[Pax befant seg plutselig] i første halvdel av 1990-årene [...] i et marked der filosofi og dyptpløyende historisk og kulturell sakprosa var selve tidens trendlitteratur. Med ett var det mulig å utgi og selge det man både før og senere ville betrakte som svært smal og vanskelig tilgjengelig sakprosa for spesielt interesserte.

Pax opplevde med andre ord en bonanza, og samtidig fikk forlaget en rekke nye redaktører med humanistiske fag i fagkretsen, som skulle bidra sterkt til å påvirke de humanistiske fagene. Her må serien *Pax Palimpsest* fremheves. Pax Palimpsest var en ambisiøs bokserie redigert av de unge akademikerne Mari Lending og Kristin Gjesdal, og den presenterte sentrale tenkere innenfor humaniora og samfunnsvitenskap for det norske publikum. Serien skulle bestå av seks utgivelser i året over tre år, og hadde en original og nyskapende design (Helsvig, 2014, s. 307). Med denne serien ble Pax en avgjørende formidler av poststrukturalistisk teori til et norsk publikum, og her spilte oversettelser fra fransk en viktig rolle, med tenkere som Julia Kristeva og Jacques Derrida på utgivelseslisten. I et slikt perspektiv er Pax' franske sakprosaoversettelser et interessant bidrag til de humanistiske disiplinene, både som impuls til fagenes selvrefleksjon, men også rent praktisk til utviklingen av det norske fagspråket. En mulig måte å undersøke hvilket gjennomslag Pax' oversatte sakprosautgivelser har hatt i norsk humaniora, er dermed å prøve å spore en eventuell sammenheng mellom utgivelsenes og fagenes faktiske språkbruk, deres *terminologi*.

2.3 Teoretisk bakgrunn: fagspråk, terminologi og arkivutforskning

Terminologi er en gren av språkvitenskapen som befatter seg med den spesielle mening ordene får gjennom bruk innenfor et bestemt fagområde. Dette omfatter terminologi forstått som en vitenskapelig disiplin som befatter seg teoretisk og metodisk med termen i dens ulike fasetter, eller spesifikt om termapparat innenfor et bestemt fag eller emne. Endelig kan terminologi også betegne det konkrete arbeidet med å utvikle og oppdatere terminologi, for eksempel til ordbøker og termlister (Hjulstad, 2006, s. 8). Vitenskapelig er terminologi av avgjørende betydning, fordi faglig utveksling og formidling forutsetter en felles forståelse av term og begrep, som er disiplinens språklige og konseptuelle byggesteiner. Terminologi kan utvikles uformelt, gjennom den faktiske bruken forskere gjør av termene, men er også gjenstand for språkplanlegging, og i Norge er Språkrådet ledende i dette arbeidet.

I våre dager skjer terminologisk forskning i stor grad gjennom empirisk, såkalt korpusbasert forskning, det vil si gjennom observasjon av forekomsten og bruken av ord som tas i bruk innenfor ulike fagfelt (se for eksempel Kristiansen, 2013). Språkbruken studeres da i sanntid, med særskilt fokus på nyord. Etter mitt syn er også *arkivene* en interessant, om enn undervurdert kilde til kunnskap om terminologi, som ikke minst kan gi oss kunnskap om den kulturelle og historiske konteksten termen oppsto i, og er bærer av. Slik vil oversatte termer ikke bare bidra til norsk terminologi og fagspråk, men kunne bidra til å gi innsikt i andre språkområders fagtradisjoner. I så måte er oversatt sakprosa et verdifullt kildemateriale.

I Norge har Nasjonalbibliotekets arbeid med å digitalisere sine samlinger gitt språkforskere tilgang til et unikt og spennende materiale, som gir grunnlag for å utforske norsk fagspråk på nye måter, spesielt i et historisk perspektiv. Eksempelvis kan en bruke de digitale arkivene til å utforske den tekst-historiske bakgrunnen for en disiplins terminologi, for å undersøke om

arkivene kan si oss noe om termenes bakgrunn, opphav og bruk. I denne artikkelen vil jeg derfor gjøre en eksplorativ studie av dette materialet, ved å undersøke et utvalg av Pax' franske sakprosaoversettelser, for å se om det er mulig å spore påvirkning fra disse i den eksisterende terminologien innen norsk kjønnsforskning, slik denne er nedfelt i Språkrådets termwiki for fagfeltet kjønnsforskning (Språkrådet, 2015).

Termwikien er en database som brukes av fagmiljøene for termregistrering, og den er også åpent tilgjengelig for søk. Termwikien for kjønnsforskning er resultatet av et samarbeid mellom Språkrådet og Senter for tverrfaglig kjønnsforskning (UiO), med bidrag fra kjønnsforsknings-miljøene ved UiB, NTNU og UiT (Måwe 2015). Prosjektet ble startet i 2015, og resulterte i en termliste som ble publisert i 2017 (Vik, 2017). Målet for prosjektet ble fremstilt som følger:

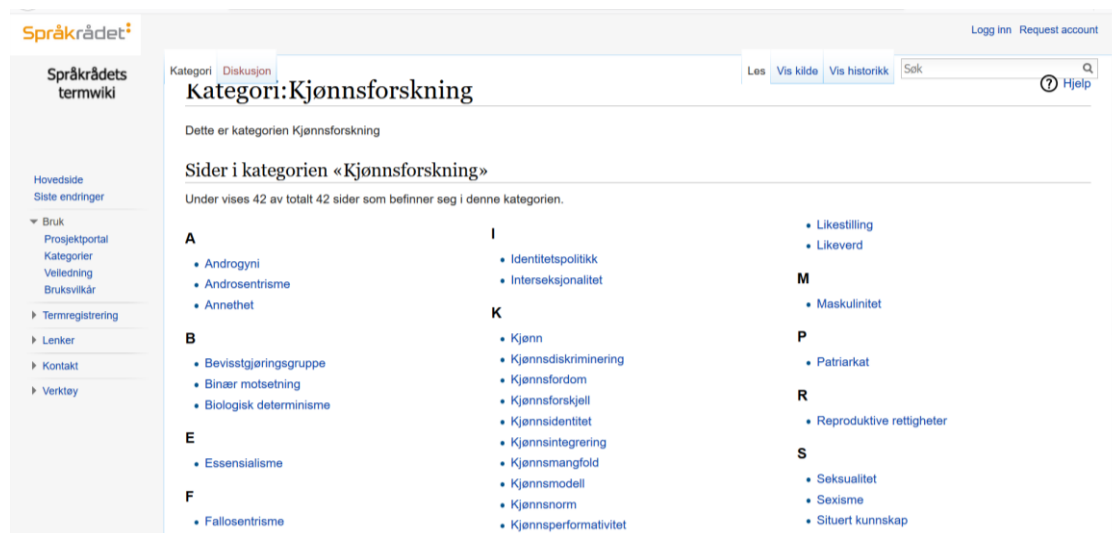
Formålet med prosjektet er å samle inn og gjere tilgjengeleg norsk-språkleg terminologi på fagområdet kjønn. Studentar er peikte ut som ei særleg viktig målgruppe. Prosjektgruppa er sett saman av kjønnsforskarar frå fleire universitet.

Støtte til norsk fagspråk

Språkrådet ønskjer å styrkje norsk fagspråk og terminologi i universitets- og høgskulesektoren. Støtta til terminologiprojektet i kjønnsforskning er eit viktig tiltak for at norsk språk kan nyttast av studentar, undervisarar og forskarar i faget. Det vert lettare for studentar å skrive oppgåver på norsk samstundes som forskarar lettare kan formidle forskingsresultata sine til ålmenta.

(Språkrådet, 2015)

Rent konkret kan en altså spore gruppens arbeid gjennom Språkrådets termwiki, som omfatter 42 termposter per september 2018. Figur 1 viser en oversikt over de termpostene som gruppen har laget.



Figur 1. Termwiki for kjønnforskning hos Språkrådet per 27.09.2018

Termwikien illustrert i Figur 1 viser hvilke termer arbeidsgruppen har jobbet med. Hver term i denne listen har sitt eget oppslag; en termpost. Figur 2 viser oppsettet for en termpost, i dette tilfellet for termen 'femininitet':

BOKMÅL	
anbefalt/tilrådd term	femininitet
referanse	Prosjektgruppe for fagtermer i kjønnsforskning
godkjent	STK-ARH-08.03.2016

NYNORSK	
anbefalt/tilrådd term	femininitet

ENGELSK	
anbefalt/tilrådd term	femininity
referanse	Prosjektgruppe for fagtermer i kjønnsforskning

INFORMASJON	
definisjon	sett med kulturelle, sosiale, psykologiske og kroppslege eigenskapar og handlingsmønster assosiert med hokjønn
referanse	Prosjektgruppe for fagtermer i kjønnsforskning
kommentar	Kva for eigenskapar og handlingsmønster som blir rekna som feminine i ei gitt kulturell og historisk kontekst, blir avgrensa i forhold til dei eigenskapar og handlingsmønster som blir rekna som maskuline. Nokre feministiske tenkjarar er skeptiske til å teoretisere «det feminine» fordi tradisjonelle førestillingar om femininitet kan vere delvise produkt av undertrykking. Sjå òg ' maskulinitet '.
referanse	Prosjektgruppe for fagtermer i kjønnsforskning
bruksområde	Kjønnsforskning
ansvarlig/ansvarleg	Prosjektgruppe for fagtermer i kjønnsforskning
inndato	08.03.2016

Figur 2. Termpost for termen 'femininitet'

Vi ser av Figur 2 at termposten inneholder a) term på nynorsk, bokmål og engelsk, b) referanse til autoritativ kilde, c) en definisjon, og d) en kommentar, som i dette tilfellet presiserer betydning og kommenterer termens status i fagfeltet.

2.4 Eksempelstudie: terminologi for kjønnsforskning og termen 'kjønn'

For å studere Pax' franske 90-tallsoversettelser nærmere, skal vi se på om disse har hatt gjennomslag i norsk kjønnsforskningsterminologi, eksemplifisert ved termen 'kjønn'. Som tidligere nevnt ble dette forskningsfeltet institusjonalisert på 90-tallet,² blant annet under påvirkning av

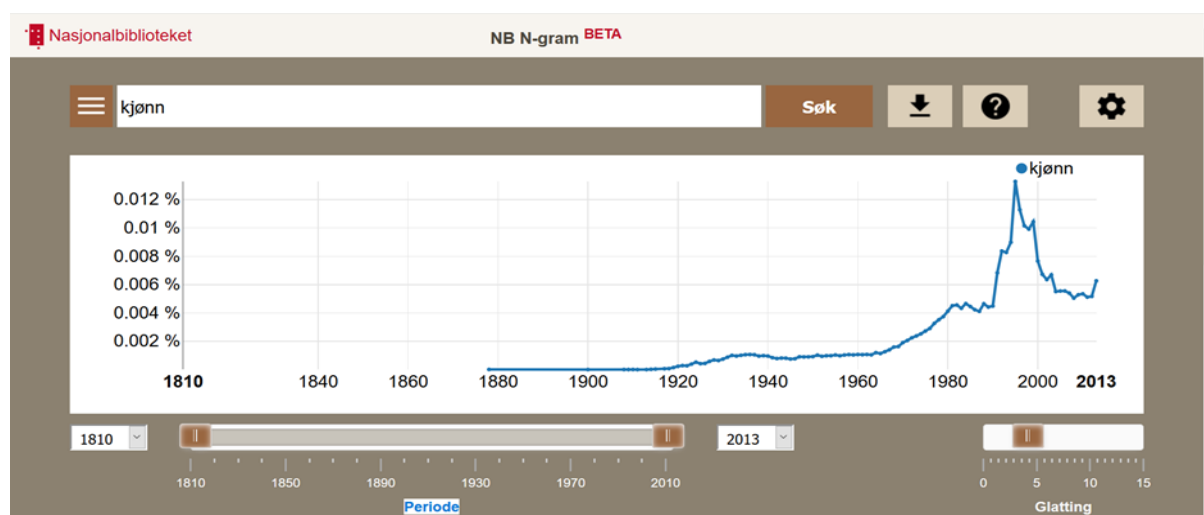
² Kvinneforskningen vokste frem på 70-tallet, spesielt innen samfunnsvitenskapen (Wærness, 2013), men på 90-tallet ble begrepet gradvis erstattet av begrepet kjønnsforskning (Wærness, 2013, s. 175), og det skjedde en institusjonalisering av forskningsfeltet kjønnsforskning, i form av sentre, forskningsprogrammer og publikasjonskanaler (Jegerstedt 2010). Tidsskriftet *Kjønnsforskning* gir et interessant innblikk i fagfeltets egne debatter rundt dette.

poststrukturalistisk, ofte franskspråklig, teori. Kjønnforskning er også et interessant studieobjekt, fordi det er en av få humanistiske disipliner (sammen med kognitiv lingvistik) hvor det utføres aktivt terminologiarbeid i samarbeid med Språkrådet. Som tidligere nevnt er Språkrådet den fremste aktøren i arbeidet for å bevare og styrke norsk som vitenskapsspråk. Dette skjer blant annet gjennom å bistå fagmiljøene i å utvikle terminologi, slik at forskere, studenter og allmennheten skal ha tilgang til et godt fungerende vokabular og fagspråk. Terminologiarbeidet utføres oftest av ekspertgrupper fra fagmiljøene i samråd med terminologiekspertter fra Språkrådet, og termene registreres i Språkrådets termwiki.

Generelt gjelder det for termarbeid initiert av Språkrådet at termene velges ut, og defineres av en ekspertgruppe som er tenkt å representere konsensus innenfor fagfeltet. Både utvalget av termer og utforming av term-posten kan med andre ord sies å representere en form for konsensus, og definisjonene kan suppleres med informasjon om historisk bruk, og eventuelt uenigheter rundt betydning. Selv om språkplanlegging som dette spiller en viktig rolle for utvikling av terminologi, vet vi at termer i stor grad får sin mening gjennom bruk, og gjennom sirkulasjon av fagtekster (Cabré, 2009). Det er derfor relevant å spørre om i hvilken grad vi kan spore termer tilbake til tekster som har vært sentrale på feltet, for å se om de inngår i en teksthistorisk tradisjon. Som vi ser av term-posten inneholder den imidlertid ikke bibliografiske referanser, så hvordan kan vi i så fall spore eventuelt sammenfall mellom termene og fagfeltets mer eller mindre kanoniske tekster? I denne artikkelen foreslår jeg å koble analysen av kjønnforskningsterminologien sammen med tekstarkivene over Pax' franske 90-tallsversjoner. Siden Nasjonalbibliotekets materiale ikke er nedlastbart, måtte analysene gjøres manuelt. Det var ikke mulig å sammenlikne alle de 42 termene i Termwikien med Pax-versjonene, og det er derfor jeg har valgt ut termen 'kjønn' for en kvalitativ analyse, siden dette er en sentral term innen kjønnforskning, tett forbundet med selve grunnlagsspørsmålene til fagfeltet.

2.4.1 Termen 'kjønn'

Termen 'kjønn' er valgt ut av to grunner. For det første er dette som nevnt en term som berører selve grunnlagsspørsmålene til fagfeltet kjønnsforskning. For det andre er det mye som tyder på at ordet 'kjønn' generelt hadde sin storhetstid på midten av 90-tallet, og at debatter om kjønns spørsmål kan ha vært særlig hyppige på denne tiden. Ved å studere bruken av ordet ved hjelp av Nasjonalbibliotekets tjeneste *NB N-gram* kan vi finne ut hvor ofte ordet ble brukt i ulike perioder. Dette er en søketjeneste som lar oss sammenlikne frekvensen av et ord over tid i et utvalg av Nasjonalbibliotekets samlinger som dekker bøker og aviser utgitt mellom 1810 og 2013. Med andre ord dekker det norsk språk generelt, og ikke det spesialiserte språket en finner i litterære sakprosautgivelser. Likevel kan utviklingen i trender være nyttige for å forstå hvilken sammenheng sakprosautgivelserne inngikk i. I Figur 3 ser vi utviklingen i bruken av ordet 'kjønn' i perioden 1810-2013.



Figur 3. Utviklingen i bruken av ordet 'kjønn' i Nasjonalbibliotekets digitale tekstsamlinger (1810-2013)

Som vi ser av Figur 3, har bruken av ordet 'kjønn' en tydelig økning rundt midten av 1990-tallet. Selv om vi ikke kan slutte noe om *hvordan* ordet ble brukt, kan det i alle fall tyde på at spørsmål rundt kjønn var svært aktuelle

i denne perioden, og at det dermed kan ha vært en viss interesse for sakprosa-utgivelser om dette temaet.

Som nevnt er kjønn et grunnlagsspørsmål, og altså langt fra et gitt studieobjekt, for kjønnsforskningen. Så hvordan defineres termen 'kjønn' i dag? I Språkrådets termwiki for kjønnsforskning, er term-posten 'kjønn' definert på følgende måte:

INFORMASJON	
definisjon	Klassifikasjonssystem som deler mennesker inn i kategorier, hovedsakelig hunnkjønn og hankjønn, og forbinder disse kategoriene med ulike biologiske, sosiale, kulturelle og psykologiske egenskaper og handlingsmønstre
referanse	Prosjektgruppe for fagtermer i kjønnsforskning
kommentar	Spørsmålet «hva er kjønn?» er et grunnlagsspørsmål i kjønnsforskningen og kan stilles på ulike måter, f. eks. fra en humanvitenskapelig, naturvitenskapelig eller samfunnsvitenskapelig vinkel. De ulike vitenskapsfeltene har ulike interesser i spørsmålet. Forståelser av kjønn varierer dessuten både historisk og kulturelt. Kjønnsforskere har ofte operert med en distinksjon mellom biologisk og sosialt kjønn (på engelsk henholdsvis «sex» og «gender»), men i det senere har forestillingen om et skarpt skille mellom disse kjønnsaspektene blitt problematisert. Fokuset på sosialt kjønn har vært avgjørende for å vise hvordan kjønn impliserer maktrelasjoner, og hvordan vi er eller gjør våre kjønn i konstant forhandling med sosiokulturelle normer.
referanse	Prosjektgruppe for fagtermer i kjønnsforskning
ansvarlig/ansvarleg	Prosjektgruppe for fagtermer i kjønnsforskning
inndato	08.03.2016

Figur 4. Term-posten 'kjønn' fra Språkrådets termwiki for kjønnsforskning

Definisjonen i Figur 4 understreker at 'kjønn' er en relasjonell kategori, som er forbundet med en rekke typer egenskaper og handlingsmønstre, men vi ser av kommentaren at innholdet i begrepet *kjønn* er omstridt. I seksjon 4 skal vi se om bruken av 'kjønn' i de franske sakprosaoversettelsene samsvarer med denne definisjonen.

Men før vi kommer til analysene, skal vi først ta en avstikker til den internasjonale debatten om "fransk feminisme". Den internasjonale formidlingen av fransk kjønnsforskning har nemlig vært kritisert for nettopp ikke å ta høyde for betydningen av den spesifikke kulturelle og historiske sammenhengen

tekstene ble til i, og et delmål med denne artikkelen er å undersøke om dette kan ha fått nedslag i den norske kjønnsforskningsterminologien.

2.4.2 “Fransk feminisme” og norsk kjønnsforskning

Oversatt sakprosa har vært avgjørende for formidlingen av fransk feministisk teori til et norsk publikum, og Pax står her i en særstilling, med en rekke oversettelser av franskspråklige tekster som på ulikt vis tematiserer kjønn, helt siden utgivelsen av den første norske (forkortede) oversettelsen av Beauvoirs *Det annet kjønn* i 1970 (Solberg, 2018). Formidlingen av fransk kjønnsteori til utlandet har imidlertid vært gjenstand for omfattende debatt. Sosiologen Christine Delphy (Delphy, 1996) er blant dem som har anklaget den internasjonale resepsjonen av fransk feminisme for å være essensialistisk og misvisende. Hun hevder at den underspiller de materialistiske – i filosofisk forstand – strømningene, og ikke minst de politiske sidene av bevegelsen. Spesielt kommer dette til uttrykk gjennom kanoniseringen av Hélène Cixous, Julia Kristeva og Luce Irigaray som den “franske feminismens hellige treenighet” (Delphy, 1996 s. 17). Delphy ser dette som uttrykk blant annet for amerikanske forskeres egen agenda om å rehabilitere psykoanalysen innen kjønnsforskningen og de humanistiske og samfunnsvitenskapelige fagene mer generelt (ibid. s. 211-212). Særlig gjelder dette Julia Kristeva, som er nært knyttet til psykoanalysen, både gjennom sine publikasjoner og som praktiserende psykoanalytiker.

I en skandinavisk sammenheng er den “franske feminismens” påvirkning spesielt knyttet til Toril Mois banebrytende arbeider (Bojö 2008). I bøkene *Sexual/Textual Politics. Feminist Literary Theory* (Moi 1985) og *French Feminist Thought: A Reader* (Moi 1987) presenterte Moi fransk feminisme, deriblant Cixous, Kristeva og Irigaray for et internasjonalt og skandinavisk publikum. I en studie av feministisk litteraturvitenskap i Sverige i perioden 1984-1995 viser Anna Klara Bojö (2008) interessant nok at selv om Mois

arbeider hadde avgjørende betydning for feltet, og at “fransk feminisme” ble mye diskutert, så hadde disse teoriene i praksis begrenset gjennomslag på feltet (Bojö 2008, s. 338).

I en norsk sammenheng er diskusjonen også relevant fordi, som nevnt tidligere, det har vært hevdet at institusjonaliseringen av kjønnsforskningen var nært forbundet med institusjonaliseringen av poststrukturalismen på 90-tallet (Jegerstedt 2010, s. 406). Selv om Kristeva, Irigaray og Cixous er svært ulike tenkere, kan de likevel regnes inn i poststrukturalismen. Det er derfor relevant å spørre om Pax’ franske sakprosaoversettelser som tematiserer kjønn kan sies å gjenspeile en slik resepsjon av “fransk feminisme”, og om de gjenspeiler en psykoanalytisk inngang til kjønn.

3 Materiale og metoder

I denne seksjonen vil jeg beskrive materialet og metodene jeg bruker i studien. Seksjon 3.1 presenterer materialet som anvendes i studien. Metod delen er todelt; seksjon 3.2 presenterer metoden som er brukt for å finne særtrekk ved oversettelsene, gjennom å sammenlikne dem med det øvrige tekstmaterialet i Nasjonalbibliotekets samlinger, mens seksjon 3.3 beskriver metoden som brukes i den kvalitative analysen av termen ‘kjønn’ i Pax-oversettelsene.

3.1 Materiale

Med hjelp fra Pax forlag fikk jeg sammenstilt en liste over alle sakprosa-utgivelser som var oversatt fra fransk i perioden 1989-1990 (se Anneks). Av de 19 utgivelsene valgte jeg ut seks utgivelser som på ulikt vis tematiserer kjønn:³

³ Annick Prieurs *Isenesettelser av kjønn* ble utelukket fra materialet da oversetter ikke er oppgitt, og da det er uklart om det dreier seg om en oversettelse, eller norsk originaltekst.

- Julia Kristeva (1994): *Svart sol*, oversatt av Agnete Øye, med innledning av Toril Moi.
- Hélène Cixous (1996): *Nattspråk*, oversatt og presentert av Sissel Lie.
- Georges Bataille (1996): *Erotismen*, oversatt av Agnete Øye med innledning av Espen Hammer.
- Simone de Beauvoir (2000): *Det annet kjønn*, oversatt av Rønnaug Eliassen og Atle Kittang (opprinnelig utgitt i 1970)⁴
- Simone de Beauvoir (2000): *Det annet kjønn*, oversatt av Bente Christensen, med forord av Toril Moi
- Pierre Bourdieu (2000): *Den maskuline dominans*, oversatt av Knut Stene-Johansen

Som vist i listen ovenfor presenterer utgivelsene sentrale franske tenkere, som også har hatt påvirkning innen norsk samfunnsvitenskap og humaniora.

3.2 Metode – karakterisering av oversettelsene ved hjelp av Nasjonalbibliotekets *CorpusBuilder*

Den første delen av analysen tar sikte på å karakterisere oversettelsene gjennom å sammenlikne dem med et referansekorpus⁵ som representerer norsk allmennspråk. Gjennom å sammenlikne med et referansekorpus

⁴ Som det fremgår av listen utga Pax to oversettelser av *Det annet kjønn*, en forkortet oversettelse av Rønnaug Eliassen og Atle Kittang, og en komplett oversettelse av Bente Christensen. For en nærmere analyse av Eliassen-oversettelsen, se Solberg (2017). For å avgrense analyse materialet har jeg kun undersøkt 1992-utgaven.

⁵ I korpuslingvistikk brukes referansekorpus på to måter, enten om store korpus som antas å være representative for et gitt språk, som British National Corpus, eller som en tekstsamling som brukes som en standard eller målestokk som et mindre, spisset tekstutvalg sammenliknes med. Det er i denne siste betydningen jeg bruker referansekorpus her.

kan man finne ut hva som kjennetegner dette settet av Pax-utgivelser rent språklig. Skiller de seg fra øvrig materiale i Nasjonalbibliotekets samlinger når det gjelder ordvalg? Brukes enkelte ord hyppigere i Pax-oversettelsene enn i det øvrige materialet? For å gjennomføre en slik karakterisering av tekstutvalget brukte jeg Nasjonalbibliotekets tjeneste *NB CorpusBuilder* (Johnsen, Lindstad & Birkenes, 2016)⁶. Dette er et nettbasert verktøy for korpusanalyse, som er koblet til Nasjonalbibliotekets digitaliserte samlinger. Alle de aktuelle Pax-utgivelsene inngår i denne samlingen, og resten av samlingen fungerer som et referansekorpus. Resultatene presenteres i form av en ordsky, som viser hvilke ord som forekommer spesielt ofte i Pax-oversettelsene, sammenliknet med resten av materialet. Resultatene av denne undersøkelsen presenteres i seksjon 4.1.

3.3 Metode – kvalitativ analyse av termen ‘kjønn’ i Pax-oversettelsene

Denne seksjonen beskriver analysen som ble gjort av termen ‘kjønn’ i materialet. Først gjennomgikk jeg bruken av alle de 42 termene i Språkrådets termwiki for kjønnsforskning i det aktuelle materialet, for å se hvilke av termene som var brukt i de aktuelle Pax-utgivelsene. Jeg valgte deretter å fokusere kun på termen ‘kjønn’ i den videre analysen, for det første fordi dette er en helt sentral term innen kjønnsforskning, som berører feltets grunnlags-spørsmål, og for det andre fordi termen brukes i alle oversettelsene. Jeg gjorde en manuell gjennomgang av alle forekomstene av termen ‘kjønn’ i oversettelsene, for så å klassifisere dem i ulike tolkningsverdier. En viktig metodisk begrensning er at jeg kun så på formen ‘kjønn’ slik at former som ‘kjønnet’, ‘kjønnene’ og ulike avledninger av ‘kjønn-’ (som for eksempel ‘kjønnsmessig’) ikke er omfattet av analysen. Etter å ha funnet alle forekomstene av ‘kjønn’, så jeg på setningene termen inngikk i, og ved behov på

⁶ Per oktober 2018 er denne tjenesten imidlertid ute av drift, og det er ikke planer om å gjenopplive den. Det betyr at disse analysene dessverre ikke er reproduserbare per dags dato.

større tekstpartier. Tolkningen ble gjort kvalitativt på grunnlag av ordene som opptrådte sammen med 'kjønn'. Dette ga grunnlag for sju tolkningskategorier, som presenteres i det følgende.

1. Kjønn som sosial kategori

I denne gruppen forstås kjønn som en sosial kategori, svarende til systemer som klasse, kaste, osv. Denne tolkningen gjøres på grunnlag av referanse til sentrale samfunnsvitenskapelige tenkere eller teorier, som i eksempel (1), eller på grunnlag av konteksten, som i eksempel (2), hvor termen 'habitus' viser til en forståelse av kjønn som en samfunnsmessig kategori.

(1) "Medlemmene av samme generasjon," sier Lévi-Strauss, "er delt inn i to like store grupper: på den ene siden søskenbarn som seg imellom kaller hverandre 'brødre' og 'søstre' (parallele søskenbarn), og på den andre siden søskenbarn som er barn av slektninger av forskjellig **kjønn**, som til-taler hverandre med spesielle navn, og som kan gifte seg med hverandre (kryss-søskenbarn)". (Bataille 1996, s. 203, Anneks)

(2) De biologiske fremtoninger og de helt reelle virkninger som i våre kropper og i vår hjerne er resultatet av en sosialisering av det biologiske og en bio-logisering av det sosiale, går sammen for å velte forholdet mellom årsaker og virkninger og for å få en naturalisert sosial konstruksjon ('kjønn' forstått som kjønnsmessig habitus) til å fremstå som naturens grunnlag for den vilkårlige inndelingen som ligger til grunn for både virkeligheten og forestillingen om virkeligheten, og som tidvis påtvinger seg forskningen selv. (Bourdieu 2000, s. 11, Anneks)

2. Kjønn som biologisk og sosial kategori

Denne gruppen omfatter tilfeller hvor det ikke eksplisitt skilles mellom sosiale og biologiske forhold i forståelsen av kjønn, og det derfor ikke er mulig å skille dem klart fra hverandre, som i eksempel (3):

(3) En mann begynner aldri med å framstille seg som et individ av et bestemt **kjønn**; at han er en mann, krever ingen nærmere påvisning. (de Beauvoir 1992, s. 14, Anneks)

3. Kjønn som kjønnsorgan

I denne gruppen opptrer 'kjønn' med ord som signaliserer at det dreier seg om en kroppsdel eller andre anatomiske trekk, som i eksemplene (4) og (5), hvor det er adjektivene 'slapt', 'livløst' og 'fuktige' som signaliserer en anatomisk tolkningsverdi:

(4) For å forestille seg de maskuline seksuelle attributtene som analoge til ting som henger, er slappe, uten vigør (laâlaleq, asaâlaq, som også benyttes om oppstykket løk eller kjøtt, eller acherbub, slapt og livløst **kjønn**). (Bourdieu 2000, s. 22, Anneks)

(5) Han forsvarer seg mot sin nytelse ved å sove i partnerens fuktige **kjønn**, mens han fantaserer om å drepe henne. (Kristeva 1994, s. 219, Anneks)

4. Binær kjønnsinndeling

Den binære forståelsen av kjønn forutsetter at det finnes to utelukkende kjønn, og signaliseres av ord som *motsatt*, *det andre* og *begge*, som i eksemplene (6) og (7):

(6) og når mannen ikke lenger har elskerinnen interesserer han henne ikke. Den depressives perversjon er innesluttet, og hun trenger mannens kvinne-objekt som formidler, for selv å kunne søke det motsatte **kjønn**. (Kristeva 1994, s. 91, Anneks).

(7) Det som er å ønske, er at de — innenfor de sosiale bevegelsene og med støtte i de organisasjonene som er sprunget ut av opprøret mot den symbolske diskriminering, som de sammen med de homoseksuelle av begge **kjønn** stadig utsettes for — vil søke å finne opp og tvinge gjennom kollektive organiserings- og handlingsformer og effektive kampmidler (herunder symbolske) som vil være i stand til å rokke ved de statlige og juridiske institusjonene som bidrar til å forevige kvinnenenes underkastelse. (Bourdieu 2000, s. 8, Anneks)

5. Humanistisk eller eksistensialistisk syn på kjønn

En humanistisk eller eksistensialistisk forståelse av kjønn fremstiller kjønn som et sekundært trekk ved mennesket, og understreker allmenne trekk som felles for menneskearten, som i eksemplene (8) og (9):

(8) Menneskehjertet har ikke **kjønn**. Hjertet føler på samme måte i en manns og en kvinnes brystkasse. Det betyr ikke at personene er halv-skapninger som slutter ved beltet. (Cixous 1996, s. 145, Anneks)

(9) Men uten omsyn til **kjønn** vil det eksisterende vesen søke sin berettigelse i sin transcendens. (de Beauvoir 1992, s. 37, Anneks)

6. Grammatisk kjønn

Denne gruppen omfatter bruk av 'kjønn' forstått som et grammatisk trekk, som i eksempel (10):

(10) Jeg, H.C., som for søker å unnslippe grammatikalske kjønnsdefineringer blir nødt til å bruke grammatiske grep for ikke å markere **kjønn**). (Cixous, 1996, s. 81, Anneks)

7. Tvetydige tilfeller

For en rekke tilfeller var det ikke mulig å tilordne en éntydig tolkningsverdi. Disse har jeg samlet i en restkategori for tvetydige tilfeller. Et eksempel på dette er (11), hvor bruken av anførselstegn gjør at det er usikkert hvilken betydning som menes:

(11) Historieforskningen burde særlig hengi seg til beskrivelsen og analysen av den stadig gjenopptatte sosiale (re)konstruksjon av prinsippene for opp-fatning og inndeling som skaper 'kjønn' og i videre forstand ulike kategorier for seksuell praksis (hetero-seksuelle og homoseksuelle især). (Bourdieu 2000, s. 93, Anneks)

4. Resultater

I denne seksjonen vil jeg presentere resultatene av studien. Seksjon 4.1 presenterer resultatet av undersøkelser gjort med Nasjonalbibliotekets tjeneste *CorpusBuilder*, mens seksjon 4.2 presenterer en kvalitativ analyse av termen 'kjønn'.

4.1 Karakterisering av tekstutvalget ved hjelp av Nasjonalbibliotekets CorpusBuilder

Denne seksjonen presenterer resultatene av karakteriseringen av tekstutvalget, sammenliknet med de øvrige tekstene i Nasjonalbibliotekets digitale samlinger. Resultatene presenteres i form av en ordsky (Figur 5), som viser hvilke ord som er overrepresentert i det aktuelle tekstutvalget, hvis en sammenlikner med det totale tekstmaterialet i samlingen.

Ordsky



Figur 5. Ordsky som karakteriserer tekstutvalget

Som det fremgår av ordskyen i Figur 5, skiller tekstutvalget seg hovedsakelig ut når det gjelder ord knyttet til seksualitet. Disse synes å være knyttet til en psykoanalytisk inngang til temaet; noe som signaliseres av ordene 'nytelsen', 'nyttelse', 'deflorert', 'frigid', 'fallos'. I tillegg finner vi en gruppe egennavn som er knyttet til kunstverk eller litterære tekster som analyseres i utgivelsene (for eksempel 'Holbein' og 'Nerval'). Tekstene preges også av et til dels arkaisk

vokabular ('deflorere'). Det er også verdt å merke seg de tre formene 'små-piken', 'kvinnens', og ikke minst 'kvinnen', som er det ordet som klart skiller dette tekstutvalget fra resten av Nasjonalbibliotekets samling. Alle disse ordene er i bestemt form entall, noe som indikerer at det enten dreier seg om en bestemt kvinne, eller kvinnen som essens. En slik analyse har selvsagt sine begrensninger, i den forstand at man ikke ser på konteksten hvor ordene inngår, men det kan likevel være grunnlag for å si at den reflekterer Pax' utgivelsesstrategi på 90-tallet, slik vi så i seksjon 2.1, både tematisk og når det gjelder stilnivå. Tematisk reflekterer fokuset på skjønnlitteratur og billedkunst den store tilstrømningen til HF-fagene på 90-tallet, og Pax' fokus på disse fagene gjennom serien *Pax Palimpsest*. Stilnivået er preget av et til dels teknisk og arkaisk vokabular, som gjør at man kan tenke seg at tekstene er rettet mot et spesielt interessert publikum. I tillegg er det psykoanalytiske fokuset på seksualitet slående. Her er det relevant å vise tilbake til Delphys kritikk, som jeg diskuterte i 2.3.2, og hennes påstand om at fremstillingen av fransk feminisme internasjonalt blant annet hadde sin bakgrunn i et ønske om å gjenopplive psykoanalysen innenfor de humanistiske fagene.

4.2 Arkivsøk etter norsk kjønnsterminologi

Vi skal nå se nærmere på bruken av termen 'kjønn' i de franske sakprosaoversettelsene. Jeg gjorde først et søk i Pax-utgivelsene etter alle de 42 termene i Språkrådets termwiki for kjønnsforskning. Jeg fant følgende termer i materialet:

Det annet kjønn: 'annethet', 'kjønn', 'kjønnsforskjell', 'likestilling', 'maskulinitet', 'patriarkat', 'seksualitet', 'suffragette'.

Nattspråk: 'kjønn', 'kjønnsforskjell', 'likeverd', 'maskulinitet', 'seksualitet'.

Svart sol: 'kjønn', 'kjønnsforskjell', 'likeverd', 'seksualitet'.

Erotismen: ‘kjønn’, ‘seksualitet’.

Den maskuline dominans: ‘essensialisme’, ‘femininitet’, ‘kjønn’, ‘kjønnsdiskriminering’, ‘likestilling’, ‘maskulinitet’, ‘seksualitet’.

Kun 12 av de 42 termene i Språkrådets termwiki for kjønnsforskning forekommer altså i materialet, av disse er kun to (‘kjønn’ og ‘seksualitet’) brukt i alle utgivelsene. Når det gjelder termen ‘kjønn’, identifiserte jeg som nevnt over sju tolkningsverdier, og Tabell 1 viser fordelingen i tekstutvalget som helhet.

Tolkningsverdi	Antall forekomster i utvalget
Kjønn som sosial kategori	16
Kjønn som biologisk og sosial kategori	30
Kjønn som kjønnsorgan	25
Binær kjønnsinndeling	32
Humanistisk eller eksistensialistisk syn på kjønn	9
Grammatisk kjønn	3
Tvetydige tilfeller	9
Total	124

Tabell 1. Tolkningsverdier for termen ‘kjønn’ i de utvalgte Pax-utgivelsene

Siden tekstutvalget er begrenset, må selvsagt disse resultatene behandles med varsomhet. Det er likevel slik at Kjønn som biologisk og sosial kategori og Binær kjønnsinndeling er de verdiene som er mest brukt, mens Grammatisk kjønn er mest avgrenset. Hvis vi ser nærmere på de enkelte tekstene, ser vi imidlertid at variasjonen mellom dem er stor, som det fremgår av Tabell 2:

Simone de Beauvoir (1992) <i>Det annet kjønn</i>	
Tolkningsverdi	Antall forekomster
Kjønn som sosial kategori	2
Kjønn som biologisk og sosial kategori	22
Kjønn som kjønnsorgan	14
Binær kjønnsinndeling	20
Humanistisk eller eksistensialistisk syn på kjønn	6
Total	68
Julia Kristeva (1994): <i>Svart sol</i>	
Tolkningsverdi	Antall forekomster
Kjønn som kjønnsorgan	1
Binær kjønnsinndeling	3
Tvetydig	2
Total	6
Hélène Cixous (1996): <i>Nattspråk</i>	
Tolkningsverdi	Antall forekomster
Kjønn som sosial kategori	1
Kjønn som biologisk og sosial kategori	1
Kjønn som kjønnsorgan	2
Binær kjønnsinndeling	2

Humanistisk eller eksistensialistisk syn på kjønn	3
Grammatisk kjønn	3
Tvetydige tilfeller	5
Total	17
Georges Bataille (1996): <i>Erotismen</i>	
Tolkningsverdi	Antall forekomster
Kjønn som sosial kategori	5
Kjønn som biologisk og sosial kategori	1
Kjønn som kjønnsorgan	1
Total	7
Pierre Bourdieu (2000): <i>Den maskuline dominans</i>	
Tolkningsverdi	Antall forekomster
Kjønn som sosial kategori	8
Kjønn som biologisk og sosial kategori	6
Kjønn som kjønnsorgan	7
Binær kjønnsinndeling	7
Tvetydige tilfeller	2
Total	30

Tabell 2. Tolkningsverdier for termen 'kjønn' i de utvalgte Pax-utgivelsene, fordelt på hver enkelt utgivelse

Som det fremgår av Tabell 2 er det en viss variasjon mellom verkene, og her kan en spesielt trekke frem Kjønn som sosial kategori hos Bourdieu, og Humanistisk eller eksistensialistisk syn på kjønn hos de Beauvoir, noe som henger nært sammen med disse forfatternes mer overordnede teoretiske orientering. Det er også interessant å se den store variasjonen i Cixous-teksten, hvor seks av sju kategorier er i bruk.

5 Diskusjon og avsluttende bemerkninger

For å avslutte denne studien, vil jeg gjerne vende tilbake til de to forsknings-spørsmålene jeg satte meg fore å undersøke i denne artikkelen:

1. I hvilken grad er det sammenfall mellom dagens kjønnsforskningsterminologi og arkivet Pax' franske 90-tallsversjoner utgjør?
2. Det har vært hevdet at formidlingen av såkalt fransk feminisme internasjonalt, og spesielt i USA, feilaktig har fremstilt fransk feminisme som hovedsakelig orientert mot poststrukturalistisk og psykoanalytisk inspirert teori. I hvilken grad gjenspeiler Pax' sakprosaoversettelser en slik fremstilling, og i hvilken grad gjenspeiles dette i norsk kjønnsforskningsterminologi?

Før jeg konkluderer, må jeg understreke studiens metodiske begrensninger. For det første har jeg kun undersøkt én term, 'kjønn', og det kan tenkes at resultatene ville vært annerledes om en så på andre termer i Språkrådets termwiki for kjønnsforskning. For det andre er materialet av begrenset omfang; ettersom det bare omfatter fem utgivelser er det selvsagt ikke mulig å generalisere utfra disse funnene.

Med dette forbeholdet, vil jeg likevel tillate meg å trekke noen foreløpige konklusjoner. Først og fremst tyder undersøkelsen på at Pax' utgivelser av franske tenkere på 90-tallet har satt få spor etter seg i dagens kjønns-

forskningsterminologi. Av de 42 termene i Språkrådets termwiki for kjønnsforskning, finner vi bare 12 i oversettelsene. Når det gjelder termen 'kjønn', er den viktigste skilnaden at kjønn som en binær kategori er den mest brukte tolkningsverdien i Pax-oversettelsene, mens Termwiki for kjønnsforskningsdefinisjon også åpner for andre kjønnskategorier. Det er likevel verdt å merke seg at tolkningsverdien Kjønn som biologisk og sosial kategori ligger på andre plass hos Pax-utgivelsene, og denne verdien ligger nærmere Termwikis definisjon, som knytter kjønnskategoriene til ulike typer egenskaper og handlingsmønstre. Det kan også nevnes at Simone de Beauvoir ikke overraskende er den forfatteren som ligger nærmest Termwikien, både når det gjelder antall termer, og tolkningsverdiene av kjønn. Mer kuriøst er det at Kjønn som kjønnsorgan opptrer såpass hyppig i det undersøkte materialet. Det Norske Akademis ordbok oppgir dette til å være en litterær form, som altså ikke er vanlig i dagligtale, men som en heller ikke nødvendigvis ville vente å finne i mer spesialiserte tekster⁷.

Selv om en må ta forbehold på grunn av materialets størrelse, gir analysen altså ikke støtte til at kjønnsforskningens fagspråk skulle ha importert et post-strukturalistisk, "fransk feministisk" vokabular *en masse*. Mer sannsynlig kan det kanskje være at termene er utviklet under innflytelse av queer eller skeiv teori og tredje bølge-feminisme, og at det snarere er anglo-amerikansk teori som har inspirert termdanningen. Termdanningen kan også speile kjønnsforskningens tverrfaglighet, og forskjellige tradisjoner innen humaniora og samfunnsvitenskapene. I et intervju omtaler Jorunn Økland, professor ved Senter for Tverrfaglig Kjønnsforskning, UiO og prosjektleder for "Fagtermer i kjønnsforskning" disse tradisjonene på følgende måte:

⁷ Dette kan også skyldes at fransk i større grad bruker *sexe* for kjønnsorgan, som påpekt av en anonym fagfelle. Avhengig av kontekst ville *sexe* kunne oversettes med både 'kjønn' og 'kjønnsorgan'. Det ville kreve en mer systematisk undersøkelse av både originaltekstene og oversettelsene for å finne ut i hvilken grad dette har spilt inn.

Humanistene ønsket å inkludere begreper som har vært viktige i utviklingen av kjønnsforskningen som fagfelt, selv om disse termene kanskje ikke er like aktuelle i dag. Samfunnsviterne var mer opptatt av hvilke begreper innenfor faget som er mest relevant akkurat nå [...] (Vik, 2017)

Undersøkelsen jeg har gjort tyder på at det er samfunnsviternes perspektiv som har vunnet fram. I tillegg til utvikling og uenigheter internt i fagfeltet, kan også en bredere offentlighet ha påvirket termdanningen. Raus (2018) har vist hvordan formidling og oversettelser av FN-dokumenter har påvirket termdanning for kjønnsrelaterte tema på fransk, og det kan tenkes at dette også har vært en faktor i Norge. Harald Eias program “Hjernevask” fra 2010 diskuterte tema fra kjønnsforskningen, og førte til stor oppmerksomhet i offentligheten. Dette medietrykket virket nok ikke til fordel for fransk filosofi.

Når det gjelder forskningsspørsmål 2, forholdet mellom tekstutvalget og “fransk feminisme”, finner vi både Cixous og Kristeva på utgivelseslisten, begge forfattere som ifølge Delphy (1995) urettmessig er kanonisert i den internasjonale resepsjonen av “fransk feminisme” – selv om det feministiske aspektet ikke nødvendigvis er løftet frem av forlaget. Analysen i del 4.1 viste også at det som kjennetegner Pax-oversettelsene, sammenliknet med resten av Nasjonalbibliotekets materiale, er et psykoanalytisk vokabular, og Delphy argumenterer jo nettopp for at “fransk feminisme” er nært knyttet til et ønske om å rehabilitere psykoanalysen. Likevel tyder undersøkelsen jeg har gjort i denne artikkelen på at denne typen “fransk feminisme” har hatt lite gjennomslag i kjønnsforskningsterminologien, slik den er uttrykt i Termwikien.

Oppsummert kan en si at undersøkelsen tyder på at Pax’ oversettelser av franske tenkere på 90-tallet ikke har hatt en varig innflytelse på hvordan det skrives om kjønn i Norge. Dette kan tolkes som at fransk filosofi hatt mindre å si for norsk akademisk og offentlig kjønnsdebatt enn det ofte har vært på-

stått. Sannsynligvis har innflytelsen vært vel så sterk fra nordamerikansk kjønnsforskning og seinere internasjonal queer ('skeiv') teori. Samtidig kan det tenkes at sporene etter fransk filosofi ville vært tydeligere hvis vi hadde studert vitenskapelige publikasjoner og debatter fra denne perioden mer detaljert, og dette vil være interessant å undersøke i videre forskning.

Referanser

Bojö, A. K. (2008). "Mellan Kvinno- och 'kvinna'. En studie av ett franskteoretiskt skifte inom den svenska feministiska litteraturvetenskapen 1984–1995". *Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning* 95(4), s. 325-340.

Cabré, M. T. (2009). "La Teoría Comunicativa de la Terminología, una aproximación lingüística a los términos". *Revue française de linguistique appliquée*, 14(2), s. 9–15.

Cassin, B. (2016). "Translation as Paradigm for Human Sciences". *The Journal of Speculative Philosophy* 30(3), s. 242-266.

Delphy, C. (1996). "L'invention du "French Feminism": une démarche essentielle". *Nouvelles Questions Féministes* 17(1), pp. 15-58

Helsvig, Kim G. (2014). *Pax forlag 1964-2014. En bedrift*. Oslo: Pax forlag.

Hjulstad, Håvard (2006). "Hva er terminologi?". *Språknytt* 34(2) s. 8-12.

Jegerstedt, K. (2010). "Hva var poststrukturalismen – og har den utspilt sin rolle?". *Tidsskrift for kjønnsforskning* 34(4), s. 405-411.

Johnsen, L. G., Lindstad, A. M. & Birkenes, M. B. (2016). "Temamodellering". Presentasjon ved konferansen *Digital Humanities in The Nordic Countries* <<http://www.hf.uio.no/iln/english/research/networks/digital-humanities/news-and-events/events/2016/pdf/bofab.pdf>>

Kristiansen, M. (2013). "Detecting specialised neologisms in researchers' blogs". I Oakes, M., Ch. Johannsson & L. Hareide (red). *The many facets of corpus linguistics in Bergen*. Bergen: BeLLs, s.125-136

Måwe, I. (2015). "Genusvetenskapen reder ut begreppen", *Nordisk information för kunskap om kön*, 09.04.2015.
<<http://www.nikk.no/nyheter/genusvetenskapen-reder-ut-begreppen/>>, konsultert 24.08.2017.

Raus, R. (2018). "Circulation et traduction française des termes à l'international : le cas d "intersectionnalité" ". *GLAD ! Revue sur le langage, le genre, les sexualités*, 5, <<https://www.revue-glad.org/1291>>, konsultert 19.02.2019.

Solberg, I. H. (2017). *Traveling Feminism. Simone de Beauvoir and Le deuxième sexe in Norwegian Translation and Reception*. Upublisert ph.d.-avhandling, Universitetet i Oslo.

Solberg, I. H. (2018). "Clashing methods, common goals? Negotiating ideology in the Norwegian translation of *Le deuxième sexe* from 1970". I. Herrero López, I., C. Alvstad, J. Akujärvi & S. S. Lindtner (red.), *Gender, Translation and Transnational Reception*. Montreal: Collection Vita Traductiva, Éditions Québécoises de l'Œuvre.

Språkrådet (2017). *Språkrådets Termwiki for kjønnsforskning*.

<<http://www.termwiki.sprakradet.no/wiki/Kategori:Kjønnsforskning>>,

konsultert 24.06.2017.

Språkrådet (2015). “Fagtermer i kjønnsforskning”.

<<http://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/hva-skjer/Aktuelt/2015/fagtermer-i-kjønnsforskning/>>, konsultert 24.08.2017.

Vik, M. L. (2017). “Ny ordbok for kjønnsforskning”, *Kilden*

kjønnsforskning.no. <<http://kjønnsforskning.no/nb/2017/10/ny-ordbok-for-kjønnsforskning>>, konsultert 19.02.2019.

Wærness, K. (2013). “Noen refleksjoner over utviklingen av norsk kvinneforskning, likestillingsforskning og kjønnsforskning fra 1970 og til i dag”. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 37(2), s. 173-185.

Anneks

Utgivelser av fransk sakprosa på Pax forlag, 1989-2000⁸

1989: Ibrahim Souss: *Brev til en jødisk venn*

1990-1993: Ingen.

⁸ Sammenstilt ved hjelp av Jenny Jordan ved Pax forlag.

1994: Roland Barthes: *I tegnets tid*, Annick Prieur: *Iscenesettelser av kjønn*, Maurice Merleau-Ponty: *Kroppens fenomenologi*, Julia Kristeva: *Svart sol*, Gilles Deleuze & Félix Guattari: *Kafka – For en mindre litteratur*

1995: Jacques Derrida: *Marx' spøkelser*, Pierre Bourdieu: *Distinksjonen*

1996: Hélène Cixous: *Nattspråk*, Pierre Bourdieu: *Symbolisk makt*, Georges Bataille: *Erotismen*, Alexandre Kojève: *Introduksjon til lesningen av Hegel*

1997: Georges Ifrah: *All verdens tall*, Marie de Hennezel: *Døden nær*

1998: Jean-Paul Sartre: *Hva er litteratur?*

1999: Pierre Bourdieu: *Meditasjoner*

2000: Maurice Merleau-Ponty: *Øyet og ånden*, Simone de Beauvoir: *Det annet kjønn*, Pierre Bourdieu: *Den maskuline dominans*, Luis Buñuel: *Mitt siste sukk*